

Warszawa, dnia 28 stycznia 2016 r.

KMP.571.15.2015.MF

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Zakładu Karnego we Włocławku
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 8 – 9 września 2015 r., do Zakładu Karnego we Włocławku (zwanego dalej: zakładem, zk lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Magdalena Filipiak (psycholog, prawnik), Przemysław Kazimirski i Marcin Kusy (prawnicy).

W czynnościach uczestniczyli eksperci z Fundacji „Polska Bez Barrier”: Maciej Augustyniak oraz Anna Rutz. Informacje pochodzące z opracowanej przez nich ekspertyzy zostały włączone do treści niniejszego Raportu.

Celem wizytacji prewencyjnej było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością, osadzonych w zakładzie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Inne kwestie dotyczące osób pozbawionych wolności, ujawnione przy okazji wizytacji, zostały opisane w pkt 13 niniejszego Raportu.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z kpt Grzegorzem Kobielskim – dyrektorem ZK;

- dokonano oglądu terenu jednostki, pomieszczeń przeznaczonych do wspólnego użytku (m.in. sal widzeń, świetlic), cel wskazanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością, izb chorych oraz cel przejściowych;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz z pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją zakładu.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną, użyto dalmierza oraz sprawdzono przystosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Przedstawiciele KMP poinformowali dyrektora zakładu oraz jego zastępców o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem jednostki.

2. Legalność pobytu

Wizytowany zakład jest jednostką penitencjarną typu zamkniętego przeznaczoną dla osadzonych mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy, z oddziałami: aresztu śledczego, zakładu karnego typu zamkniętego dla młodocianych, zakładu karnego typu półotwartego dla odbywających karę po raz pierwszy, zakładu karnego typu półotwartego dla młodocianych. Zgodnie z zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 40/15 z dnia 7 września 2015 r. zakład jest jednostką przeznaczoną. m.in. dla tymczasowo aresztowanych i skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim.

Ustalona pojemność zakładu to 1247 miejsc. Podczas wizytacji w jednostce przebywało 1050 osadzonych.

W ramach zakładu funkcjonują 3 oddziały penitencjarne.

3. Traktowanie

Z obserwacji pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: BRPO), poczynionych podczas wizytacji wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia. Osadzeni

wskazywali wręcz na przychylny stosunek oddziałowych, wychowawców i personelu medycznego. Według ich relacji kadra kierownicza jednostki systematycznie wizytuje cele mieszkalne i niezwłocznie załatwia zgłaszane przez osadzonych sprawy. Ponadto wszystkie cele mieszkalne wizytowane są na bieżąco przez wychowawców oddziałów.

Opisując kwestię traktowania osadzonych z niepełnosprawnością, nie sposób nie zaznaczyć, że kontrola osobista tych osób powinna uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności, co z fizycznych względów, różni się od działania, jakie ma miejsce w przypadku innych osadzonych. Osoby, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP nie skarżyli się na tę kwestię.

Jednak braku zasad w opisywanym zakresie należy uznać za problem systemowy, gdyż może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Mając na względzie powyższe, pracownicy BRPO dostrzegają, iż zagadnienie to wymaga opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W okresie od początku 2014 r. do dnia wizytacji osoby z niepełnosprawnością nie dokonały na terenie jednostki aktu samogresji.

Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami, w okresie od 1 stycznia 2014 r. do 9 września 2015 r. nie prowadzone było żadne postępowanie dyscyplinarne wobec funkcjonariuszy SW.

Z danych przekazanych wizytującym wynika, że w okresie od początku 2014 r. do dnia wizytacji spośród wszystkich złożonych skarg, żadna nie została zainicjowana przez osobę z niepełnosprawnością, ani nie dotyczyła problematyki szeroko rozumianej niepełnosprawności.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze zk przedstawicielom Mechanizmu wynika, że w latach 2014-2015 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie karą umieszczenia w celi izolacyjnej.

Spośród osadzonych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, żaden nie zgłaszał zastrzeżeń w obszarze dyscyplinowania.

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 74/2015 dyrektora zk z dnia 26 czerwca 2015 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego Zakładu Karnego we Włocławku (dalej: porządek wewnętrzny). Jego treść opracowana została w sposób zrozumiały i czytelny.

Wszelkie potrzebne informacje dotyczące funkcjonowania jednostki, a także prawa osadzonych oraz dane instytucji stojących na straży praw człowieka są dostępne na tablicach informacyjnych. Eksperti KMP zwrócili uwagę na fakt, iż aby tablice te były dostępne dla osób z niepełnosprawnością, powinny one zostać zamontowane na wysokości od 80 cm (dolna krawędź) do 180 cm (górną krawędź).

Wprowadzie znajdujące się na tablicach informacje dla osadzonych (m.in. adresy instytucji stojących na straży praw człowieka) mają wyłącznie formę wizualną, z pominięciem formy dotykowej, uwzględniającej sytuację osób niewidzących i niedowidzących, jednak osoby z niepełnosprawnością sensoryczną w tym obszarze, mogą zapoznawać się z niezbędnymi dla nich wiadomościami za pośrednictwem wychowawców albo starszych celi.

Przedstawiciele KMP zalecają uzupełnić dane dotyczące Biura Rzecznika Praw Obywatelskich o numer bezpłatnej infolinii działającej w Biurze – 0 800 676 676.

Eksperti KMP zalecili umieszczenie skrzynek do wrzucania korespondencji w taki sposób, aby wrzutnia listów znajdowała się na wysokości od 80 cm do 120 cm. Podkreślili oni także, że zalecana jest taka modyfikacja wrzutni, aby nie wymagała ona precyzyjnego chwytu (w obecnym stanie obsługa skrzynki jest utrudniona dla osób z niepełnosprawnością manualną).

Zakład zapewnia osadzonym możliwość skorzystania z kiosku BIP. Obsługa stanowiska jest łatwa, w wyszukiwarce internetowej zapisane są adresy stron internetowych, z których mogą korzystać osadzeni. Eksperti KMP zauważyli jednak, że biuro, na którym znajduje się komputer jest zbyt wąskie, aby mogła zmieścić się przy nim osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim. Ponadto ogromną przeszkodą w korzystaniu z kiosku BIP dla osób z niepełnosprawnością narządu wzroku jest brak zainstalowanego programu odczytu ekranu. Eksperti wskazali także na potrzebę wyposażenia stanowiska komputerowego w urządzenia do obsługi komputera przez osoby posiadające dysfunkcje manualne.

W jednostce nie korzysta się z pętli indukcyjnych. W przypadku osadzenia w zk osób niesłyszących lub niedosłyszących, dysponujących odpowiednimi aparatami

sluchowymi, istotne jest zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomaganie sluchu. Podobnie potrzebne w takim przypadku będzie zapewnienie możliwości skorzystania z tłumacza polskiego języka migowego (co może się odbywać również za pośrednictwem internetu czy elektronicznych translatorów).

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani i ukarani mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt, korzystając z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. Osadzeni nie zgłaszali uwag, co do możliwości kontaktowania się telefonicznego. Z punktu widzenia dostępności jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością istotne jest, aby najwyżej umieszczony przycisk telefonu samoinkasującego znajdował się na wysokości nie wyższej niż 120 cm. Ten wymóg nie był w jednostce zachowany.

W zk znajduje się kompleks sal widzeń. W jego skład wchodzi: duża sala widzeń, mała sala widzeń oraz sala widzeń przeznaczona do realizacji nagrody wynikającej z treści przepisu art. 138 § 1 pkt. 3 k.k.w.

Ogląd sali widzeń przyniósł następujące wnioski. Szerokość ciągów komunikacyjnych umożliwia swobodne poruszanie się osobom z niepełnosprawnością. Ograniczenie w postaci szczebla przy stołach może uniemożliwić osobom poruszającym się na wózkach schowanie nóg, gdyż został on zamontowany na wysokości 60 cm, podczas gdy swobodę ruchów zapewniłby, gdyby znajdował się na wysokości 70 cm. Zbyt wysoko zamontowano tablice ogłoszeń, a także ustawiono blat kantyny. Optymalnie byłoby zniżyć je do wysokości między 90 cm a 120 cm.

7. Prawo do ochrony zdrowia

Z informacji przekazanych wizytującym wynika, że w jednostce przyjmują lekarze: chirurg, interniści, psychiatra, dermatolog oraz laryngolog. Ponadto w zakładzie odbywają się przyjęcia stomatologa. Od grudnia 2015 r. w jednostce przyjmuje również ortopeda. W zakładzie zatrudnionych jest 8 pielęgniarek.

Eksperti mechanizmu dokonali audytu obiektu, w celu weryfikacji możliwości dotarcia przez osoby z niepełnosprawnością do ambulatorium. Zauważyli oni, że pochylnia prowadząca do budynku S pozbawiona jest spocznika (przestrzeni umożliwiającej swobodne wejście z wykorzystaniem przestrzeni manewrowej) i poręczy po obu stronach.

Pochylnia posiada długość 305 cm, szerokość 96 cm, jej nachylenie wynosi 12%. Nachylenie pochylni jest rozwiązaniem niezgodnym z prawem, gdyż najwyższa dopuszczalna wartość nachylenia pochylni znajdującej się na zewnątrz budynku to 8%. Alternatywą dla pochylni są trzy schody, które jednak nie zostały oznaczone kontrastami. Nie są one wyposażone w poręcz, a stopnie schodów charakteryzują się nieregularnymi wymiarami. Stanowi to znaczne utrudnienie w poruszaniu się po nich dla osób z niepełnosprawnością narządu wzroku.

Drzwi wejściowe do budynku S to drzwi jednoskrzydłowe o szerokości 88 cm (prawidłowa wartość to 90 cm w świetle drzwi). Wejście wyposażone jest w próg o wysokości 3 cm, podczas gdy dopuszczalna wysokość progów wynosi 2 cm.

W znajdującym się w budynku S pokoju lekarskim (nr 102) eksperci KMP zauważyli następujące nieprawidłowości. Szerokość drzwi wejściowych wynosi 70 cm (prawidłowa szerokość powinna wynosić 90 cm), przestrzeń manewrowa wynosi 140 cm x 200 cm (właściwa powierzchnia przestrzeni manewrowej wynosi 150 cm x 150 cm). Brak jest w pomieszczeniu dodatkowych udogodnień, w tym możliwości regulacji wysokości kozetki.

Z rozmów z osadzonymi wynika, że lekarz nie inicjuje wywiadu medycznego w kierunku ustalenia, czy osadzony nie posiada jakiejś niepełnosprawności. W związku z uzyskanymi w trakcie wizytacji informacjami przedstawiciele KMP proszą dyrektora placówki o wyjaśnienie, w jaki sposób w jednostce jest realizowana dyspozycja zawarta w § 12 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2012 r. poz. 738).

8. Warunki bytowe

Zgodnie z treścią zarządzenia nr 40/15 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 7 września 2015 r. *zmieniającego zarządzenie w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych* (dalej: zarządzenie), Zakład Karny we Włocławku przeznaczony jest dla tymczasowo aresztowanych i skazanych poruszających się wózkiem inwalidzkim. Celem dla osób niepełnosprawnych znajduje się w budynku przeznaczonym dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego. Zgodnie z wyjaśnieniami dyrektora zakładu, przeznaczenie celi może być zmienione w razie takiej potrzeby i w celi może zostać osadzona osoba tymczasowo aresztowana.

Skazani poruszający się na wózku inwalidzkim odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, nie mają możliwości znajdować się w detencji w warunkach uwzględniających ich dysfunkcję. Zdaniem przedstawicieli KMP, należy wyznaczyć cele przeznaczone dla skazanych niepełnosprawnych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego oraz optymalnie byłoby także wyznaczenie celi mieszkalnej dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością przeznaczonej dla osób tymczasowo aresztowanych, aby spełnione były wytyczne wynikające z zarządzenia.

Eksperci KMP oceniając dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnością wejście do budynku stwierdzili, że nawierzchnia znajdująca się przed jednostką jest nierówna. Powierzchnia drogi/chodnika może stanowić przeszkodę w dojściu do obiektu. Również parking usytuowany przed zakładem ma nierówną powierzchnię, przez co w wielu miejscach tworzą się kałuże. Brakuje oznaczeń pionowych (piktogramów) informujących o dostępnych miejscach parkingowych. Nie zostały wyznaczone miejsca dedykowane dla osób z niepełnosprawnością ruchową.

Drzwi wejściowe prowadzące do zakładu mają szerokość 80 cm, podczas gdy uniwersalna szerokość drzwi umożliwiająca poruszanie się osobom korzystającym z wózka inwalidzkiego wynosi 90 cm. Ciągi komunikacyjne w przestrzeni wejścia głównego są prawidłowej szerokości. Jednak problemem może okazać się zbyt wysokie umieszczenie przycisku przywołania strażników – na wysokości 143 cm, podczas gdy prawidłowa wysokość mieści się w granicach 80 cm – 120 cm. Co więcej, rozmiar i konstrukcja zastosowanego przycisku mogą utrudniać korzystanie z niego przez osoby z niepełnosprawnością (jest zbyt mały, osoby ze słabszymi rękoma mogą mieć problem przy próbie nacisku). Po przywołaniu strażnika osadzony wracający z przepustki, stawiający się do ZK jest obserwowany przez otwór umieszczony na wysokości 160 cm. Osoby poruszające się na wózkach nie będą dostrzeżone. Zdaniem ekspertów KMP, alternatywą jest kamera monitoringu.

Także wysokość blatu dyżurki – 107 cm – jest niewygodna dla osób poruszających się na wózku, prawidłowym rozwiązaniem byłoby obniżenie części blatu do wysokości 90 cm.

Eksperci KMP wskazali na problem związany z poruszaniem się po obiekcie: brak udogodnień dla osób niewidomych i słabowidzących. Komunikacja pionowa odbywa się głównie po schodach, nieoznaczonych kontrastowo, nieposiadających poręczy po obu stronach. Większość drzwi na terenie obiektu jest węższa niż 90 cm., co

dotyczy drzwi do pomieszczeń wspólnych m.in.: gabinetów lekarskich, pokoju wychowawców i pokój psychologa w bud. F.

Szczególnym zainteresowaniem ekspertów KMP został objęty budynek F, który jako jedyny obiekt na terenie zakładu, posiada udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Do tego budynku prowadzi pochylnia, której nachylenie mieści się w przyjętych przepisami prawa normach. Mankamentem pochylni prowadzącej do budynku F jest brak poręczy. Samo wejście zaś ma szerokość 85 cm, co nie spełnia wymogu szerokości 90 cm. Ciągi komunikacyjne pomimo prawidłowej szerokości, nie zostały oznaczone kontrastowo.

Cela wyposażona w udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością ruchową (nr 113) ma drzwi zgodne z wymaganą szerokością 90 cm. Eksperci KMP zwrócili uwagę na fakt, iż ciągi komunikacyjne oraz przestrzeń manewrowa nie spełniały standardów minimalnych, to znaczy ograniczone były do 65 cm, podczas gdy powierzchnia przestrzeni manewrowej powinna wynosić 150 cm x 150 cm, a ciąg komunikacyjny powinien mieć szerokość min. 90 cm.

Eksperci KMP wskazali na zastrzeżenia dotyczące wyposażenia celi. Łóżko znajdujące się w celi o wysokości 35 cm nie posiada możliwości regulowania jego wysokości. Tymczasem jego prawidłowa wysokość powinna wynosić 45 cm do 50 cm. Co istotne, system przyzywowy nie jest dostępny z łóżka, gdyż umieszczony został przy drzwiach na wysokości 146 cm. Wskazana wysokość zamontowania przycisku przyzywowego oscyluje między 90 cm do 120 cm. Również półki i wieszaki zostały zainstalowane zbyt wysoko. Osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich nie mają dostępu do regulacji okien.

Wejście do znajdującej się przy celi toalety ma szerokość 87 cm (wskazana była by szerokość 90 cm), otworzenie drzwi nie wymaga użycia siły. Jak zaznaczyli eksperci KMP, dostęp do muszli klozetowej charakteryzuje się ograniczonym dostępem. Uchwyt z prawej strony muszli został zamontowany na stałe (bez możliwości jego złożenia), co uniemożliwia transfer z wózka na muszlę. Wysokość uchwytu jest prawidłowa, jednakże został on umieszczony w odległości 30 cm od osi muszli, podczas gdy prawidłowa odległość wynosi 45 cm. Przestrzeń manewrowa znajdująca się przed muszlą ustępową ma zaledwie 58 cm x 64 cm. Przestrzeń manewrowa pozwalająca osobie korzystającej z miski ustępowej na nieskrępowane poruszanie się wynosi 150 cm x 150 cm.

Eksperci KMP wskazali, że lustro powinno być zawieszane na wysokości max. 200 cm (górna krawędź) licząc od podłogi. Umywarka została zamontowana na

prawidłowej wysokości, jednak nie zastosowano baterii z długą dźwignią regulacji, która jest dogodna dla osób ze słabszymi rękami. Eksperci mechanizmu zwrócili uwagę na fakt, iż podajnik papieru toaletowego został zamontowany zbyt daleko od muszli. W łazience nie została zainstalowana sygnalizacja przyzywowa dostępna z każdej wysokości. Wejście do niej mieści się w przedziale prawidłowych parametrów. Ławka znajdująca się w łazni ma prawidłową wysokość i szerokość, natomiast z powodu braku poręczy wstanie z niej może stać się problemem dla osób poruszających się o kulach. Prawidłowo zamontowano w łazni wieszaki. Przestrzeń manewrowa zarówno w przedsiönku jak i pod prysznicem mieści się w wymaganych parametrach. Słuchawka prysznicowa, przycisk włącznika wody, składane siedzisko pod prysznicem oraz półka na kosmetyki w pobliżu siedziska zostały zainstalowane na właściwej wysokości. Łazienka nie została wyposażona w specjalistyczne wózki kąpielowe, do dyspozycji pozostają jedynie standardowe wózki ortopedyczne.

Według ekspertów KMP, w zakresie przystosowania świetlicy do potrzeb osób z niepełnosprawnością wskazane byłoby dostosowanie toalety przyległej do tego pomieszczenia. Warto również zmienić wysokość instalacji przyzywowej ze 150 cm, gdzie się obecnie znajduje na wysokość między 90 cm a 120 cm.

Także pomieszczenie czynności procesowych (wykorzystywane również jako sala widzeń) wymaga – w opinii ekspertów KMP – pewnych zmian. Drzwi wejściowe mają szerokość 88 cm (właściwa wynosi 90 cm). Wieszaki zostały zamontowane na wysokości od 180 cm do 190 cm, co w świetle prawidłowej wysokości od 90 cm do 120 cm nie pozwala osobom poruszającym się na wózku z nich skorzystać.

Eksperci KMP dokonując oglądu placów spacerowych odnotowali, że dojście do placów spacerowych jest równe, natomiast wyjście z budynku w kierunku placu spacerowego ma zbyt wąską szerokość – 84 cm, podczas gdy wskazane byłoby, aby szerokość ta wynosiła 90 cm. Pochylnia o długości 280 cm i szerokości 127 cm, stopień jej nachylenia wynosi 9%, co jest wartością niezgodną z normą, która stanowi, że maksymalny dopuszczalny stopień nachylenia pochylni w wypadku tego typu pochylni wynosi 8%. Schody prowadzące do pól spacerowych nie zostały oznaczone za pomocą oznaczeń kontrastowych, nie zamontowano również poręczy. Stopnie charakteryzuje nieregularna wysokość. Przestrzeń manewrowa na końcu pochylni jest zbyt mała, wynosi 109 cm, podczas gdy optymalna przestrzeń manewrowa powinna mierzyć 150 cm. Ciągi komunikacyjne wyłożono miejscami zbyt wąską płytą chodnikową, co nie zapewnia stabilności pod kołami wózka inwalidzkiego.

Eksperci KMP zwrócili uwagę na ławkę znajdującą się na jednym z pól spacerowych, która pozbawiona była poręczy i oparcia. Elementy te umożliwiają osobom mającym problem z poruszaniem się zarówno usadowienie się na nich jak i wstanie.

Zgodnie z informacją podaną przez personel jednostki, osoby poruszające się na wózku inwalidzkim korzystają z boiska jako placu spacerowego. Wejście na nie jest zbyt wąskie – wynosi 80 cm – gdy tymczasem powinno mieć szerokość 90 cm. Instalacja przyzywowa została zamontowana na wysokości 146 cm (optymalnie byłoby, gdyby znajdowała się on na wysokości 90 cm do 120 cm).

Przedstawiciele KMP zaznaczają, iż bariery architektoniczne w znacznym stopniu ograniczają samodzielne funkcjonowanie w jednostce osadzonych z niepełnosprawnością i tym samym w praktyczny sposób uniemożliwiają im korzystanie z uprawnień wynikających z przepisów k.k.w. Jednocześnie należy przypomnieć o orzeczeniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (sprawa nr 6253/03). Trybunał uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest przejawem poniżającego traktowania w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

9. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Na terenie jednostki znajduje się sala gimnastyczna (w szkole), jednak infrastruktura budynku, w którym sala ta jest umiejscowiona, nie pozwala na swobodne poruszanie się osobom z niepełnosprawnością narządu ruchu, gdyż wejście wymaga pokonania schodów.

Osadzeni mogą spędzać wolny od obowiązków czas w celach i w świetlicach oglądając TV, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, grając w gry stolikowe i zręcznościowe. Dodatkowo w ramach działalności penitencjarnej prowadzone są programy resocjalizacyjne z zakresu kultury fizycznej oraz promocji zdrowia. Organizowane są też turnieje wiedzy, spotkania z ciekawymi osobami.

Punkty biblioteczne nie dysponują rozwiązaniami, które byłyby dostępne dla osadzonych z dysfunkcją narządu wzroku. Z relacji personelu wynika, że istnieje możliwość pozyskania tego typu materiałów z jednostek zewnętrznych, ale dotychczas nie poczyniono takich starań, mimo obecności w jednostce osadzonych z niepełnosprawnością narządu wzroku. W ocenie eksperta KMP zalecane jest określenie liczby więźniów z dysfunkcją narządu wzroku, niekonieczne z orzeczeniem o

niepełnosprawności, oraz wdrożenie odpowiednich rozwiązań i zajęć z myślą o tych osobach, adekwatnie do stopnia utraty wzroku.

Wśród licznych programów resocjalizacyjnych nie ma żadnych, które dotykałyby problemu niepełnosprawności.

Mając na uwadze powyższe, przedstawiciele Mechanizmu zalecają wzbogacenie oferty zajęć skierowanych do osób z wymienionych grup. Należy wskazać, że Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) trafnie zauważa, iż *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach - gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy – nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy beczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji (reguła 25.2). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zatem podejmowanie działań na rzecz większej aktywności kulturalno - oświatowej wśród osadzonych starszych i z niepełnosprawnością oraz stworzenie warunków do częstszego przebywania poza celą mieszkalną.*

10. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z informacją udzieloną przedstawicielom KMP, osoby z niepełnosprawnością nie są zatrudnione w jednostce, nie ma także przygotowanych dla nich ofert pracy. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne

powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku, proponowanym przez jednostkę penitencjarną. Wobec powyższego, pracownicy BRPO proszą o wyjaśnienie, czy w przypadku osadzenia w zk skazanych z niepełnosprawnością, zgłaszających chęć podjęcia pracy, kadra placówki podejmowała działania w opisywanym zakresie.

Wizytującym przekazano, że organizacje i instytucje współpracujące z zakładem nie ograniczają i nie dyskryminują osób z dysfunkcjami fizycznymi w dostępie do organizowanych przez siebie spotkań, ale też nie skupiają swojej aktywności na osobach z niepełnosprawnością.

W latach 2014 – 2015 wśród absolwentów kursów zawodowych, zorganizowanych przez jednostkę, nie było osób z niepełnosprawnością.

11. Personel

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów: ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych.

W zakresie radzenia sobie ze stresem oraz przeciwdziałania przemocy przeszkolonych zostało 3 funkcjonariuszy z działu penitencjarnego. Natomiast 4 funkcjonariuszy z działu ochrony przeszło kurs oddziałowych działu ochrony.

Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej, zatrudnionych w areszcie, szkoleniami obejmującymi sposób postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf 92/ 3) dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego], które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.*

12. Prawo do praktyk religijnych

Posługę kapłańską sprawuje w zk kapelan rzymskokatolicki. Ponadto w zakładzie odbywają się spotkania osadzonych z przedstawicielami Świadców Jehowy.

Kaplica znajduje się w budynku szkoły. Msze święte dla osadzonych odprawiane są co tydzień w soboty i niedziele, a także w święta.

Wejście do budynku szkoły wymaga pokonania kilku schodów. Infrastruktura obiektu nie jest wyposażona w żadne urządzenie ułatwiające samodzielnie wejście do tego budynku osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim. W tym miejscu przedstawiciele KMP proszą dyrektora zakładu o wyjaśnienie, w jaki sposób osoby z dysfunkcją narządu ruchu mogą uczestniczyć w praktykach religijnych.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji, niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

a) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Duża sala widzeń przeznaczona jest do przeprowadzania widzeń pod dozorem funkcjonariusza. Sala mała widzeń wykorzystywana jest podczas realizacji widzeń bez osoby dozoruującej zgodnych z nagrodą wymienioną w przepisie art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w. Oba pomieszczenia zostały wyposażone w kamery monitoringu. Zdaniem wizytujących instalowanie kamer w pomieszczeniu przeznaczonym do widzeń bez osoby dozoruującej stoi w sprzeczności z intencją, jaka przyświecała ustawodawcy wprowadzającemu tę formę nagrody. Prawodawca wskazując, że jest to widzenie bez osoby dozoruującej, nakazał odstąpić od wymogu nadzoru nad skazanymi i osobami go odwiedzającymi, przyznając im większą swobodę i szerszy zakres prywatności podczas tego widzenia. Należy również zauważyć, że nagrodowy charakter tego rodzaju widzenia poprzedza ocena wychowawcy działu penitencjarnego, że w czasie widzenia skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, zaś administracja jednostki penitencjarnej dysponuje instrumentami, które pozwalają na zdiagnozowanie skazanych mogących podejmować działania godzące w bezpieczeństwo jednostki. W związku z powyższym reprezentanci KMP zalecają demontaż kamery w tym pomieszczeniu bądź każdorazowe jej zasłanianie podczas widzeń.

b) Prawo do informacji

Z informacji przekazanych wizytującym wynika, że w jednostce udostępniono osadzonym możliwość skorzystania z kiosku BIP, dostępne są również na życzenie

skazanych orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w zakresie dotyczącym realizacji kary pozbawienia wolności.

Jednakże przedstawiciele KMP odnotowali sygnały wskazujące, że osadzeni nie zdają sobie sprawy z dostępu do tych danych, co wskazuje na brak właściwego przepływu informacji pomiędzy personelem jednostki a osadzonymi. W tej kwestii reprezentanci mechanizmu zwrócili uwagę na następujące kwestie.

Wnioski z przeprowadzonych z osadzonymi rozmów wskazują, że wiedza na temat orzeczeń TK oraz ETPCz i ich skutków dla osób pozbawionych wolności nie jest wśród osadzonych powszechna. KMP podkreśla, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej m.in.: kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych.

Z rozmów z osadzonymi wynika, że mają oni nikłą wiedzę na temat funkcjonowania w zakładzie kiosku BIP, nie wiedzą na czym polega możliwość skorzystania z informacji zawartych w Biuletynie Informacji Publicznej. Przedstawiciele KMP podczas oglądu dotarli do pomieszczenia, w którym znajduje się komputer z podłączeniem do internetu i sprawdzili, że istotnie działa on poprawnie. Zdaniem reprezentantów KMP wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym tego narzędzia informacyjnego do wszystkich osadzonych w zakładzie.

Podsumowując, warto nadmienić, że z rozmów z osadzonymi wynika, że posiadają oni wiedzę o funkcjonującym na terenie zakładu radiowęźle oraz własnych emisjach zakładu w telewizji wewnętrznej. Wskazane byłoby – w ocenie przedstawicieli KMP – wykorzystanie tych dwóch kanałów komunikacji do tego, aby rozpowszechnić wiedzę związaną z uprawnieniami osadzonych. Reprezentanci KMP zalecają upowszechnienie wśród osadzonych wiedzy na temat możliwości skorzystania z kiosku BIP oraz dostępu do orzeczeń ETPCz i TK.

Dokonując oglądu cel przejściowych, wizytujący dostrzegli, iż na ich wyposażeniu brakuje: porządków wewnętrznych oraz informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych, co reprezentanci Mechanizmu zalecają uzupełnić. Zgodnie z decyzją Dyrektora Generalnego SW z dnia 31 marca 2014 r. (nr pisma BP-073-88/14/262), wszystkie cele przejściowe w jednostkach penitencjarnych mają być wyposażone w ww. informatory w polskiej wersji językowej. Stanowi on

kompendium podstawowej wiedzy dla osadzonych o przysługujących prawach, uprawnieniach i obowiązkach. Dyrektor Generalny SW zaznaczył także, iż standardem powinno być także wyposażenie cel przejściowych w regulaminy porządkowo-organizacyjne.

c) Traktowanie

W rozmowach z osadzonymi pojawiały się sygnały dotyczące zwracania się do nich po nazwisku lub „na ty” przez funkcjonariuszy działu ochrony. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz. 523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

Analiza dokumentacji związanej z zastosowaniem środków przymus bezpośredniego wskazuje na fakt, iż ich zastosowanie podlega kontroli kierownictwa. Uwagi zostały stwierdzone w 5 na 10 przypadków zastosowania środków przymus bezpośredniego. Zdaniem przedstawicieli KMP tak duża liczba nieprawidłowości w trakcie stosowania przymusu bezpośredniego może świadczyć o potrzebie przeprowadzenia szkolenia z zastosowania środków przymusu bezpośredniego zawierającego w swojej formule także praktyczne ćwiczenia.

d) Warunki bytowe

Budynki jednostki penitencjarnej są modernizowane. Przedstawiciele KMP zwrócili uwagę na stan łaźni w poszczególnych pawilonach mieszkalnych, najgorsza infrastruktura łaźni była w pawilonie D. Ponadto łaźnie nie posiadały odrębnych stanowisk prysznicowych, które oddzielałyby kąpiących od innych osób, zapewniając im intymność w czasie czynności higienicznych (łaźnia pawilonu A oraz D).

Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpiei osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach

zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r., sygn. BPR-0510/932/10/Z-1. Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łazniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Przedstawiciele KMP zalecają więc wyodrębnienie w łazniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się. Przedstawiciele KMP zalecają kontynuowanie prac remontowych i uwzględnienie w czasie modernizacji łazni wygrodenie oddzielnych stanowisk prysznicowych w taki sposób, aby każdy osadzony biorący kąpiel miał zagwarantowane poczucie intymności.

Kolejną kwestią wymagającą podniesienia to brak zabudowanych kącików sanitarnych w celach jednoosobowych (cele izolacyjne). W ocenie przedstawicieli KMP narusza to prawo osadzonego do zagwarantowania intymności przy czynnościach fizjologicznych. W tej sprawie Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 20 lutego 2013 r. (sygn. RPO-682905-II-702/11/MK) wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej i w dniu 26 marca 2013 r. otrzymał zapewnienie, że problematyka dotycząca poprawy warunków bytowych w zakładach karnych i aresztach śledczych jest jednym z obszarów stałej kontroli i zainteresowania Służby Więziennej. Należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że *brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych*. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych.

Jedna ze świetlic w pawilonie B nie była wyposażona w odbiornik TV. Sprzęt ten znajdował się w drugiej świetlicy umiejscowionej w pawilonie. Jednak przedstawiciele KMP przypominają, że zgodnie z treścią tabeli nr 8 norm wyposażenia i sprzętu kwaterunkowego cel i innych pomieszczeń służących do obsługi osób osadzonych zawartych w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i

aresztach śledczych (Dz. U. z 2014 r., poz. 200), sale do zajęć penitencjarnych i terapeutycznych mają być wyposażone w telewizor. Przedstawiciele KMP zalecają wyposażyć świetlice w telewizor zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele KMP zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego we Włocławku:

1. wyznaczenie celi przeznaczonych dla skazanych niepełnosprawnych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego, aby spełnione były wytyczne wynikające z zarządzenia;
2. zapewnienie dostępności miejsc i urządzeń zakładu do potrzeb osób z niepełnosprawnością, zgodnie z wskazówkami zawartymi w pkt 5, 6, 7, 8 raportu;
3. objęcie wszystkich pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową;
4. poszerzenie oferty kulturalno-oświatowej o zajęcia dla osób starszych i z niepełnosprawnością;
5. w przypadku osadzenia osób niesłyszących i niedosłyszących, zagwarantowanie im możliwości skorzystania z systemu wspomaganie słuchu (w przypadku korzystania przez nich z odpowiednich aparatów słuchowych) oraz zapewnienie możliwości skorzystania z tłumacza polskiego języka migowego;
6. demontaż kamery monitoringu w małej sali widzeń, przeznaczonej do widzeń bez osoby dozorującej albo każdorazowe jej zasłanianie podczas widzeń;
7. przypomnienie personelowi zakładu o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *Pan*;
8. wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych;

9. uzupełnianie brakujących w celach przejściowych porządków wewnętrznych oraz informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych;
10. upowszechnienie wśród osadzonych wiedzy na temat możliwości skorzystania z kiosku BIP oraz dostępu do orzeczeń ETPCz i TK;
11. kontynuowanie prac remontowych i uwzględnienie w czasie modernizacji łaźni wygradzenia oddzielnych stanowisk prysznicowych w taki sposób, aby każdy osadzony biorący kąpiel miał zagwarantowane poczucie intymności;
12. wyposażenie świetlicy w telewizor zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

Pracownicy BRPO oczekują jednocześnie na udzielenie wyjaśnień w sprawach przedstawionych w pkt 7, 9 oraz 11.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszcy:

1. uwzględnienie wymienionych w niniejszym raporcie potrzeb, poprzez przyznanie środków finansowych niezbędnych do realizacji zaleceń dotyczących koniecznych modernizacji, uzupełnienia wyposażenia oraz szkoleń personelu.